DOKUMENTY

Z Archiwum Instytutu Zachodniego

Nr 25/2020 22'09'20

Okupacyjne obwieszczenia

Autor: Bogumił Rudawski

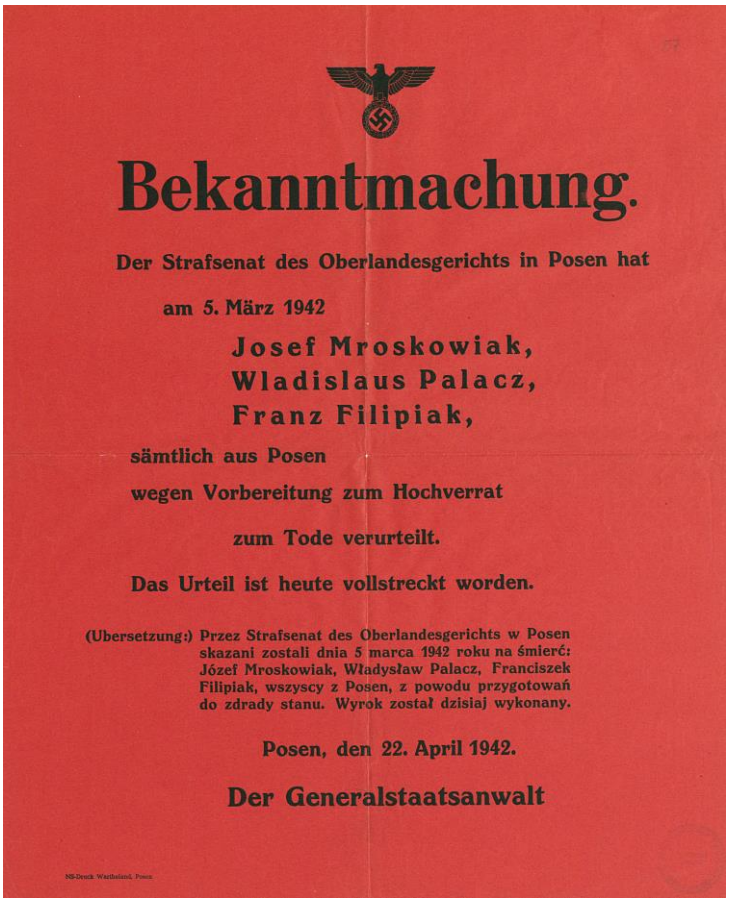

Bekanntmachung.

Der Strafsenat des Oberlandesgerichts in Posen hat

am 5. März 1942

Josef Mroskowiak,
Wladislaus Palacz,
Franz Filipiak,

sämtlich aus Posen

wegen Vorbereitung zum Hochverrat

zum Tode verurteilt.

Das Urteil ist heute vollstreckt worden.

(Ubersetzung:) Przez Strafsenat des Oberlandesgerichts w Posen skazani zostali dnia 5 marca 1942 roku na śmierć: Józef Mroskowiak, Władysław Palacz, Franciszek Filipiak, wszyscy z Posen, z powodu przygotowań do zdrady stanu. Wyrok został dzisiaj wykonany.

Posen, den 22. April 1942.

Der Generalstaatsanwalt

Fot 1. Obwieszczenie z dnia 22.04.1942 r.

W 1947 r. Drukarnia Św. Wojciecha w Poznaniu, skonfiskowana przez władze niemieckie rozporządzeniem z 10 października 1939 r., przekazała Karolowi Marianowi Pospieszalskiemu do tworzonego przez niego w Instytucie Zachodnim zbioru dokumentów z okresu okupacji „afisze w liczbie 74". Zostały one przez niego zarchiwizowane i opatrzone sygnaturą IZ Dok. I-27.

Większą część tych afiszy stanowią charakterystyczne pod względem graficznym obwieszczenia (*Bekanntmachung*), informujące o wykonanych na Polakach wyrokach śmierci. 15 z nich obwieszcza śmierć 77 osób skazanych wyrokiem Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu (*Oberlandesgericht Posen*, *OLG Posen*). Dokumenty te są ważnym źródłem historycznym, ponieważ dają, z jednej strony, wyobrażenie o

skali terroru wymierzonego w ludność cywilną, a z drugiej, pozwalają poznać lepiej system niemieckiego sądownictwa w Kraju Warty.

Chronologicznie obwieszczenia dotyczą lat 1942-1944, z czego dziewięć plakatów pochodzi z 1942 r., cztery z 1943 r., a dwa z 1944 r.

W centralnym punkcie każdego obwieszczenia umieszczone jest imię i nazwisko osoby lub osób, na których wykonano wyrok śmierci. Powyżej podano informacja o dacie rozprawy sądowej, a poniżej wymiar oraz przyczynę kary – zawsze jest to kara śmierci – orzeczonej przez sąd. W osobnym zdaniu informowano o dacie wykonania wyroku. Treść każdego obwieszczenia tłumaczona była na język polski, przy czym zachowywano obowiązujące w okresie okupacji niemieckie nazwy miejscowości (np. Posen, Litzmannstadt) oraz oryginalne nazwy instytucji. W dole plakatu znajdują się miejscowość oraz data wraz z podaniem instytucji odpowiedzialnej za wykonanie wyroku.

Afisze były wywieszane w miejscach publicznych, aby wzbudzić strach wśród ludności polskiej. Z tego też powodu drukowane były w jaskrawym kolorze – przeważnie różowym i czerwonym, rzadziej pomarańczowym.

Omawiane obwieszczenia podawały informacje o wyrokach śmierci zasądzonych przez senat (wydział) karny Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu, czyli najwyższego sądu powszechnego w Kraju Warty. W rozpatrywanym okresie sąd ten zajmował się przede wszystkim sprawami przeciwko członkom konspiracji niepodległościowej. Obwieszczenia podpisywane były przez prokuratora generalnego (*Generalstaatsanwalt*), czyli najważniejszego prokuratora w całym okręgu, który formalnie był prokuratorem przy *OLG Posen*. Urząd prokuratorski widniał na afiszach, ponieważ to pod jego nadzorem znajdowało się więziennictwo i w jego kompetencjach znalazło się też wykonywanie kar śmierci. Obie instytucje – *OLG Posen* i prokurator generalny - stanowiły trzon sądownictwa powszechnego w Kraju Warty. Należy jednak zauważyć, iż na podstawie rozporządzenia wykonawczego z 2 listopada 1939 r. cały okręgowy wymiar sprawiedliwości podlegał Arthurowi Greiserowi, namiestnikowi Rzeszy i zarazem *gauleiterowi* w Kraju Warty, który wykonywał swoje obowiązki w tym zakresie przez prezydenta Wyższego Sądu Krajowego oraz prokuratora

generalnego. Stąd też na obwieszczeniach znajduje się zapis: „Der Reichsstatthalter (Generalstaatsanwalt) im Reichsgau Wartheland". Co ciekawe jednak, na afiszach opublikowanych do kwietnia 1942 r. brakuje wskazania na namiestnika Rzeszy, co później zostało poprawione. Tłumaczyć to można sposobem działania prokuratora generalnego Karla Drendla, który bezskutecznie walczył o zachowanie niezależności od Greisera. Skończyło się to zresztą konfliktem między nimi, w wyniku którego w połowie 1943 r. Drendel musiał zrezygnować z zajmowanego stanowiska i opuścić Poznań.

Pod względem technicznym za treść obwieszczenia i jego druk odpowiedzialna była specjalna placówka prasowa (tzw. *Justizpressestelle*), gdzie przygotowywano wszelkie przeznaczone do publikacji informacje o działalności wymiaru sprawiedliwości w Kraju Warty.

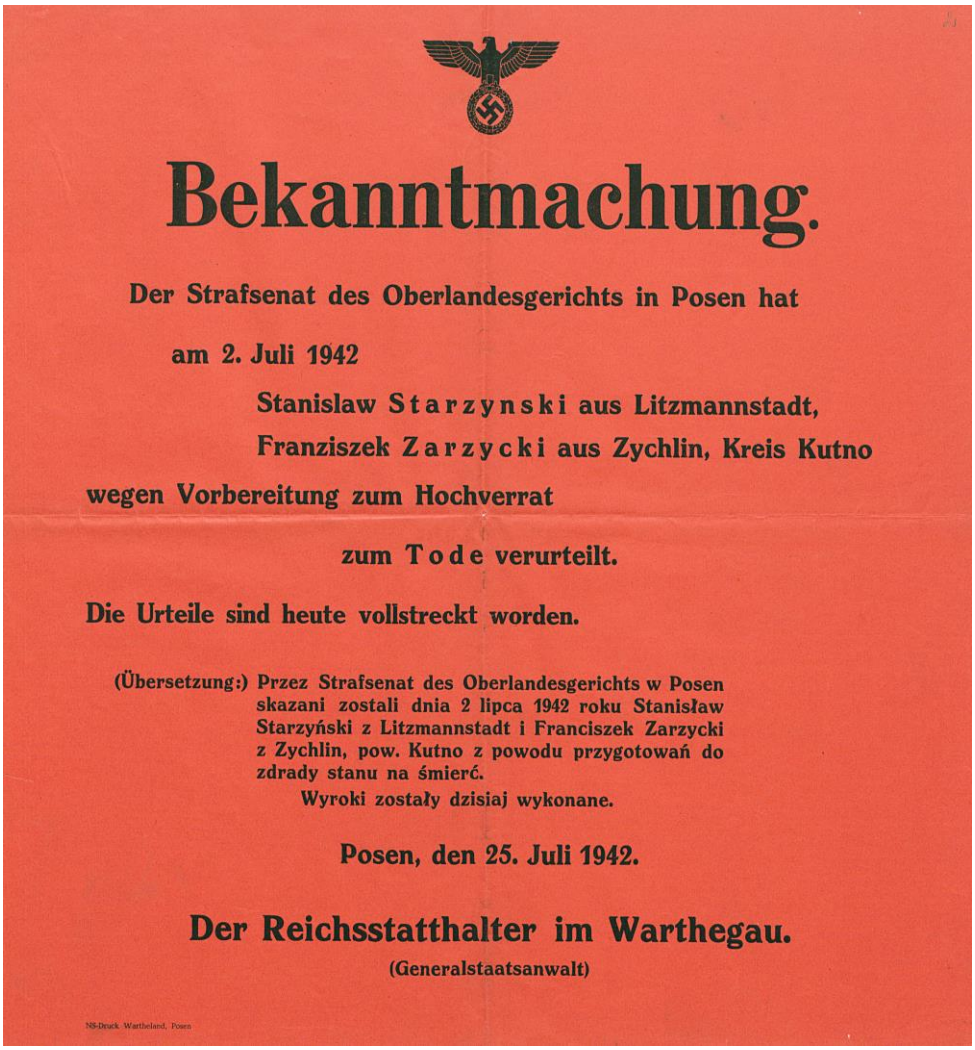

Bekanntmachung.

Der Strafsenat des Oberlandesgerichts in Posen hat

am 2. Juli 1942

Stanislaw Starzynski aus Litzmannstadt,
Franziszek Zarzycki aus Zychlin, Kreis Kutno

wegen Vorbereitung zum Hochverrat

zum Tode verurteilt.

Die Urteile sind heute vollstreckt worden.

(Übersetzung:) Przez Strafsenat des Oberlandesgerichts w Posen skazani zostali dnia 2 lipca 1942 roku Stanisław Starzyński z Litzmannstadt i Franciszek Zarzycki z Zychlin, pow. Kutno z powodu przygotowań do zdrady stanu na śmierć.
Wyroki zostały dzisiaj wykonane.

Posen, den 25. Juli 1942.

Der Reichsstatthalter im Warthegau.
(Generalstaatsanwalt)

NS-Druck Wartheland, Posen

Fot. 2. Obwieszczenie z 25.07.1942 r.

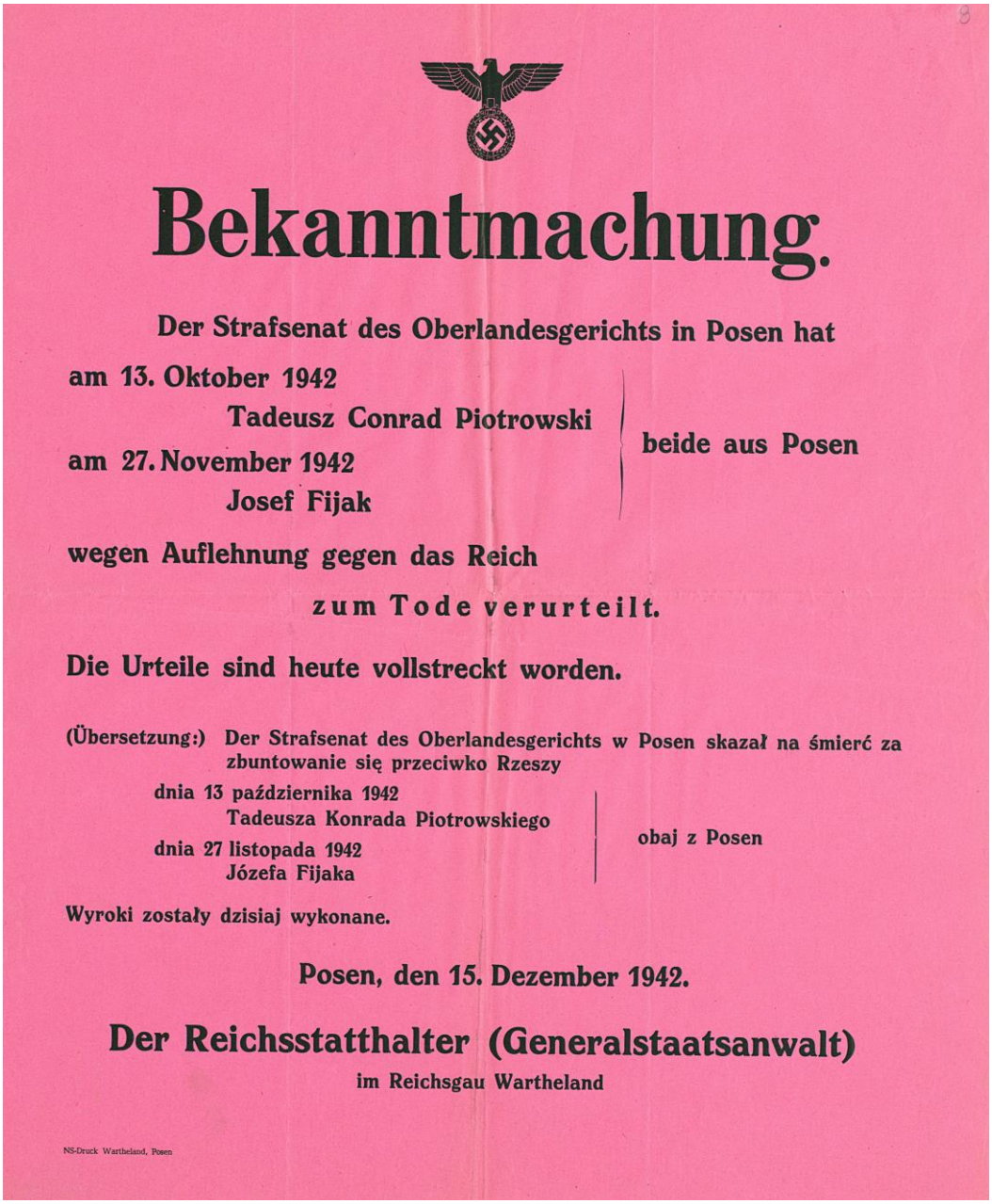

Bekanntmachung.

Der Strafsenat des Oberlandesgerichts in Posen hat

am 13. Oktober 1942
Tadeusz Conrad Piotrowski
am 27. November 1942
Josef Fijak
beide aus Posen

wegen Auflehnung gegen das Reich

zum Tode verurteilt.

Die Urteile sind heute vollstreckt worden.

(Übersetzung:) Der Strafsenat des Oberlandesgerichts w Posen skazał na śmierć za zbuntowanie się przeciwko Rzeszy

dnia 13 października 1942
Tadeusza Konrada Piotrowskiego
dnia 27 listopada 1942
Józefa Fijaka
obaj z Posen

Wyroki zostały dzisiaj wykonane.

Posen, den 15. Dezember 1942.

Der Reichsstatthalter (Generalstaatsanwalt)
im Reichsgau Wartheland

NS-Druck Wartheland, Posen

Fot. 3. Obwieszczenie z 15.12.1942 r.

Przy analizie obwieszczeń pomocne są wyroki senatu karnego *OLG Posen*, których niemała część znajduje się również w Archiwum II Wojny Światowej IZ.

Pierwsze obwieszczenie datowane 1 stycznia 1942 r. podaje informacje o wykonaniu wyroku na Janie Kozłowskim i Marianie Zaborowskim, którzy 16 grudnia 1941 r. zostali skazani przez Wyższy Sad Krajowy na karę śmierci. Wraz z nimi podczas rozprawy sądzony był również Marian Schwartz, któremu wymierzono karę 10 lat

ciężkiego więzienia. Mężczyźni zostali oskarżeni o członkostwo w działającej w Łodzi nielegalnej organizacji „Stronnictwo Pracy" oraz kolportowanie gazetki pt. „Wolność". Ich „zdradzieckie działania" uznane zostały przez sędziów za próbę „odłączenia należącego do Rzeszy obszaru" (tj. Łodzi). Zostało to zakwalifikowane jako przygotowywanie zdrady stanu.

Identyczne kwalifikacje prawne i uzasadnienia znajdziemy w pochodzących z 1942 r. wyrokach sądowych wymierzonych wobec kolejnych osób, których nazwiska znalazły się na plakatach. „Przygotowywanie zdrady stanu" oznaczało, iż oskarżonym zarzucano udział w konspiracji. Karą za taką „zbrodnię" była śmierć lub skierowanie do obozu koncentracyjnego. Do wiadomości publicznej podawano tylko informacje o zasądzonych i wykonanych wyrokach śmierci, pomijając zupełnie wyroki obozu karnego. W przypadku niektórych osób jest mowa o „zbuntowaniu się przeciwko Rzeszy", co było identyczne w przygotowaniami do zdrady stanu i również oznaczało udział w konspiracji.

Najwięcej nazwisk znajduje się na obwieszczeniu z 22 sierpnia 1942 r., w okresie najintensywniejszej działalności *OLG Posen*. Informuje on o wykonaniu wyroku śmierci na 23 osobach, które były członkami Stronnictwa Narodowego. Procesy tych osób odbywały się w dniach 8-10 lipca 1942 r. na sesji wyjazdowej Wyższego Sądu Krajowego w Pile oraz w dniach 13-16 lipca 1942 r. na sesji wyjazdowej w Elblągu. Ogółem na obu rozprawach wokanda objęła sprawy 40 oskarżonych, z których ponad połowę skazano na najwyższy wymiar kary.

Od marca 1943 r. zmienia się charakter obwieszczeń. Dotyczyły one teraz przestępstw pospolitych, przede wszystkim kradzieży. Było to związane z dużą zmianą w funkcjonowaniu sądów w Kraju Warty, ponieważ główną rolę w sądzeniu Polaków przejęły sądy doraźne policji i SS, a Wyższy Sąd Krajowy jako organ sądownictwa powszechnego stracił na znaczeniu i zajmował się sprawami mniejszej rangi, jak np. właśnie kradzieżami. Poza tym częściej drukowano obwieszczenia wspólne, czyli takie które obejmowały wyroki wydane zarówno przez *OLG Posen*, jak i poznański Sąd Specjalny. Ponadto od 1943 r. afisze podpisywane były przez nadprokuratora (*Oberstaatsanwalt*), czyli prokuratora drugiej instancji, funkcjonującego przy sądach specjalnych oraz sądach krajowych. Pozostawiając na boku kwestie

organizacyjne, związane z tym, który z prokuratorów miał zajmować się wykonywaniem kary śmierci, dopatrywać się tu można najpewniej degradacji urzędu prokuratora generalnego.

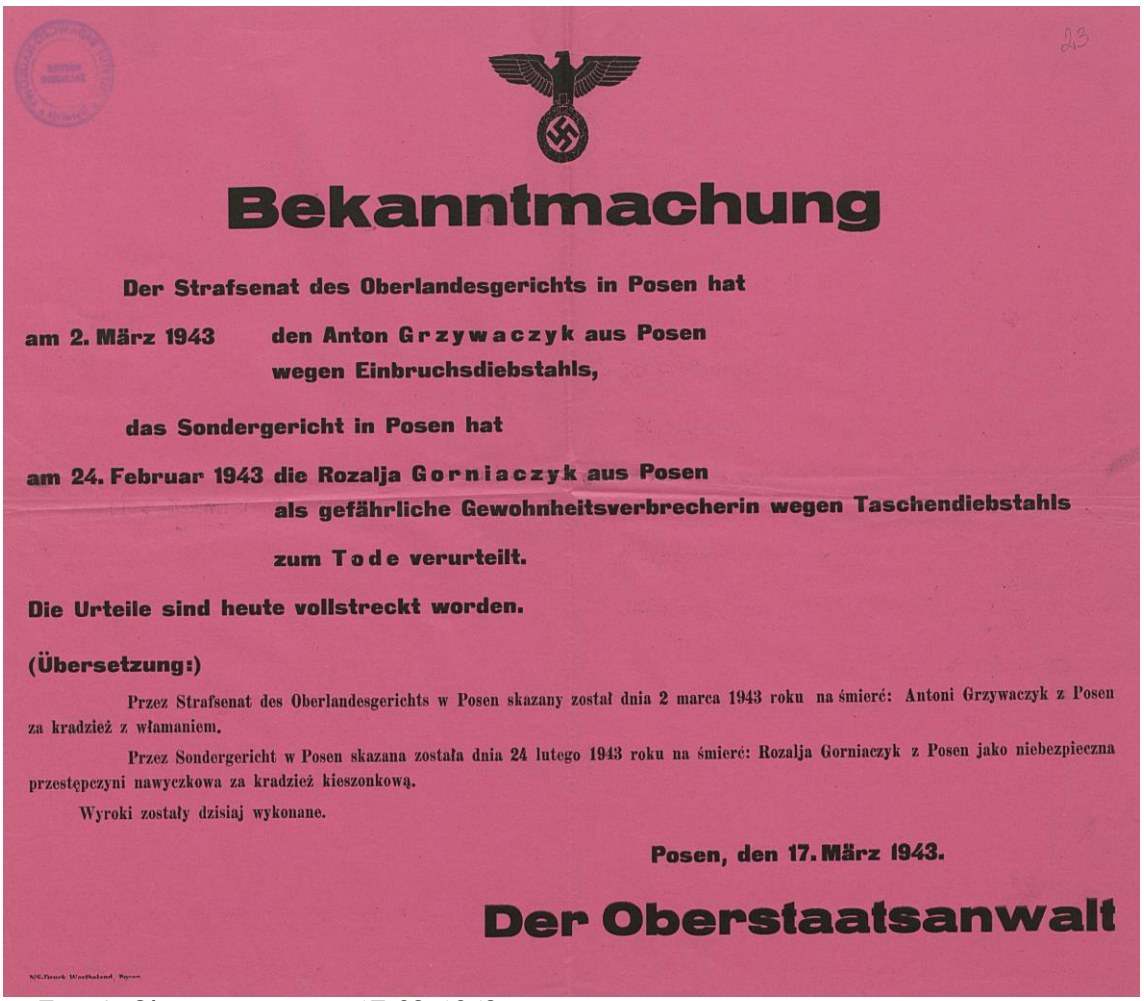

23

Bekanntmachung

Der Strafsenat des Oberlandesgerichts in Posen hat

am 2. März 1943 den Anton Grzywaczyk aus Posen
wegen Einbruchsdiebstahls,

das Sondergericht in Posen hat

am 24. Februar 1943 die Rozalja Gorniaczyk aus Posen
als gefährliche Gewohnheitsverbrecherin wegen Taschendiebstahls
zum Tode verurteilt.

Die Urteile sind heute vollstreckt worden.

(Übersetzung:)

Przez Strafsenat des Oberlandesgerichts w Posen skazany został dnia 2 marca 1943 roku na śmierć: Antoni Grzywaczyk z Posen za kradzież z włamaniem.

Przez Sondergericht w Posen skazana została dnia 24 lutego 1943 roku na śmierć: Rozalja Gorniaczyk z Posen jako niebezpieczna przestępczyni nawyczkowa za kradzież kieszonkową.

Wyroki zostały dzisiaj wykonane.

Posen, den 17. März 1943.

Der Oberstaatsanwalt

Fot.4. Obwieszczenie z 17.03.1943 r.

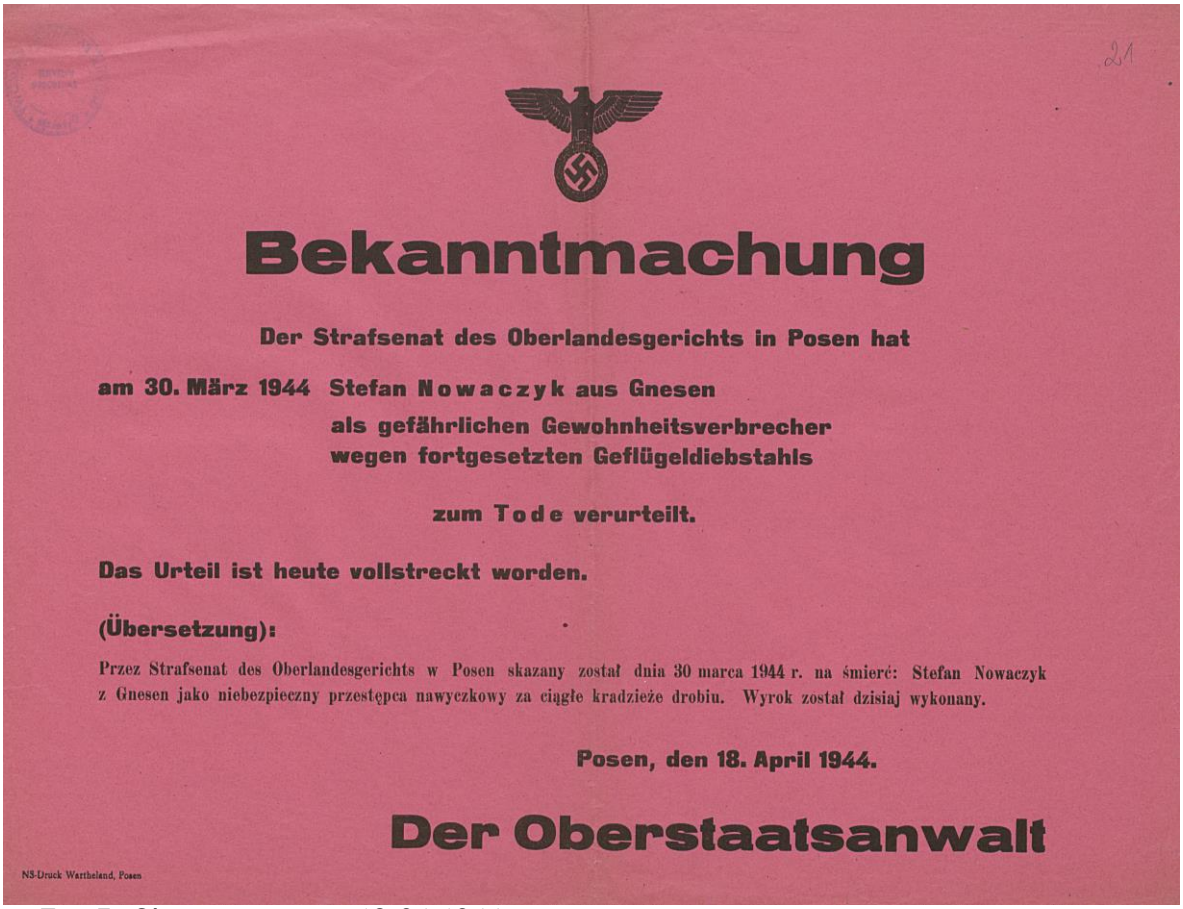

21

Bekanntmachung

Der Strafsenat des Oberlandesgerichts in Posen hat

am 30. März 1944 Stefan Nowaczyk aus Gnesen
als gefährlichen Gewohnheitsverbrecher
wegen fortgesetzten Geflügeldiebstahls

zum Tode verurteilt.

Das Urteil ist heute vollstreckt worden.

(Übersetzung):

Przez Strafsenat des Oberlandesgerichts w Posen skazany został dnia 30 marca 1944 r. na śmierć: Stefan Nowaczyk z Gnesen jako niebezpieczny przestępca nawyczkowy za ciągłe kradzieże drobiu. Wyrok został dzisiaj wykonany.

Posen, den 18. April 1944.

Der Oberstaatsanwalt

NS-Druck Wartheland, Posen

Fot.5. Obwieszczenie z 18.04.1944 r.

Z 15 znajdujących się w Instytucie Zachodnim obwieszczeń publikujemy tutaj kilka afiszy. Dołączamy też wykaz wszystkich obwieszczeń z podaniem nazwisk na nich występujących wraz z odniesieniem do wyroków Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu:

Data obwieszczenia	*Imię i nazwisko*	*Data i miejsce rozprawy OLG Posen wraz z ogólną charakterystyką wyroku*	*Data wykonania kary*
31.01. 1942 r.	Jan Kozłowski (ur.1902) Marian Zaborowski (ur.1901)	15-16.12.1941 r., Łódź. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (Stronnictwo Pracy)	31.01.1942 r.
22.04.1942 r.	Józef Mroskowiak (ur.1892) Władysław Palacz (ur.1900) Franciszek Filipiak	05.03.1942 r., Poznań. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu	22.04.1942 r.

	(ur.1907)	(Stronnictwo Narodowe, SN)	
03.07.1942 r.	Stanisław Ludwicki (ur.1889) Józef Czermiński (ur.1905) Jan Włodarski (ur.1904) Antoni Jastrząbek (ur.1900)	19-20.05.1942 r., Coburg. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (Korpus Obrońców Polski, KOP)	03.07.1942 r.
25.07.1942 r.	Stanisław Starzyński (ur.1906) Franciszek Zarzycki (ur.1918)	02.07.1942 r., Poznań. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych, KOP, szmugiel)	25.07.1942 r.
06.08.1942 r.	Kazimierz Walczak (ur.1904) Teofil Muszyński (ur.1905) Teofil Zielewicz (ur.1898) Stanisław Łukowczyk (ur.1918) Franciszek Grześkowiak (ur.1903) Józef Gąska (ur.1888)	08.07.1942 r., Piła. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (SN)	06.08.1942 r.
22.08.1942 r.	Ignacy Rzepa (ur.1913) Edward Fabiańczyk (ur.1913) Teofil Skrzypczak (ur.1901) Jan Konieczny (ur.1912) Antoni Marciniak (ur.1910) Józef Polaszek (ur.1919)	8-10.07.1942 r., Piła. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (SN)	22.08.1942 r.
	Wacław Malewski (ur.1909) Stanisław Karpik (ur.1903) Antoni Strzałkowski (ur.1905) Marceli Szyfter (ur.1899) Władysław Kuczkowski (ur.1898) Władysław Madajczak (ur.1906) Stefan Tabaka (ur.1911) Stanisław Halas (ur.1906) Wacław Adamski (ur.1914) Antoni Kaźmierski (ur.1910) Michał Tomaszewski (ur.1917) Marian Kowalski (ur.1915) Michał Wabiński (ur.1908) Zbigniew Eichstaedt (ur.1914) Heliodor Jankiewicz	13-16.07.1942, Elbląg. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (SN)	

	(ur.1906) Bronisław Śmierzchalski (ur.1901) Józef Bonia (ur.1914)		
14.10.1942 r.	Jan Suchowiak (ur.1922) Tadeusz Śron (ur.1921) Zygmunt Małolepszy (ur.1917) Tadeusz Komendziński (ur.1921) Czesław Łukowski (ur.1915) Mieczysław Michalski (ur.1911). Wacław Pokrywka (ur.1918) Michał Wawer (ur.1903) Witold Kurlandt (ur.1905) Karol Ostrowski (ur.1902) Zygmunt Hojan (ur.1901) Franciszek Mularczyk (ur.1921) Henryk Szczypkowski (ur.1918) Jan Maćkowiak (ur.1919)	27.08.1942 r., Berlin. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (Wojskowa Organizacja Ziem Zachodnich, WOZZ) 29.08.1942 r., Berlin. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (WOZZ) 31.08.1942 r., Berlin. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (WOZZ) 02.09.1942 r., Berlin. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (WOZZ) 04.09.1942 r., Berlin. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (WOZZ)	13.10.1942 r.
15.12.1942 r.	Tadeusz Konrad Piotrowski (ur.1904) Józef Fijak (ur.1912)	13.10.1942 r., Poznań. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (Związek Walki Zbrojnej – ZWZ, SN) 27.11.1942 r., Poznań. Wyrok śmierci za przygotowywanie zdrady stanu (SN)	15.12.1942 r.
18.12.1942 r.	Franciszek Smolarek (ur.1915) Edmund Wasikowski (ur.1914) Władysław Wrzesiński	17.11.1942 r., Oława. Wyrok śmierci za „zbuntowanie się przeciwko Rzeszy”/ przygotowywanie zdrady stanu (ZWZ,	17.12.1942 r.

	(ur.1916) Zygmunt Maks Włodzimierz Aleksander Maks Zygmunt Jaworski Jan Granatowicz (ur.1913) Zenon Klemsport Józef Górny Marian Franciszek Toporski (ur.1913)	SN)	
23.01.1943 r.	Sylwester Tubacki (ur.1920) Marian Tubacki (ur.1918)	01.12.1942 r., Wrocław. Wyrok śmierci za „zbuntowanie się przeciwko Rzeszy”/ przygotowywanie zdrady stanu (WOZZ)	22.01.1943 r.
01.02.1943 r.	Antoni Kopaszewski (na afiszu: Kopaczewski) (ur.1919) Bolesław Dachtera Edward Kretschmann Władysław Harmata Bronisław Piotrowski	03.12.1942 r., Wrocław. Wyrok śmierci za „zbuntowanie się przeciwko Rzeszy”/ przygotowywanie zdrady stanu	29.01.1943 r.
17.03.1943 r.	Antoni Grzywaczyk	02.03.1943 r. Wyrok śmierci za kradzież z włamaniem	17.03.1943 r.
19.05.1943 r.	Walentyna Chachuła	30.04.1943 r., Poznań. „Jako niebezpieczna przestępczyni nawyczkowa” skazana na karę śmierci za kradzież.	19.05.1943 r.
18.04.1944 r.	Stefan Nowaczyk (ur.1905)	30.03.1944 r., Poznań. Wyrok śmierci „za ciągłe kradzieże drobiu”.	18.04.1944 r.
25.04.1944 r.	Edmund Łukaszewski (ur.1899)	06.04.1944 r. Poznań. Wyrok śmierci za kradzież przesyłek pocztowych.	25.04.1944 r.

Tab. 1. Wykaz obwieszczeń informujących o wykonanym wyroku śmieci zasądzonym przez Wyższy Sąd Krajowy w Poznaniu.

Dwa obwieszczenia (np. Fot. 4) informują też o wykonaniu wyroków śmierci na osobach sądzonych przez poznański Sąd Specjalny:

Data obwieszczenia	*Imię i nazwisko*	*Data rozprawy Sondergericht Posen wraz z ogólną charakterystyką wyroku*	*Data wykonania kary*
17.03.1943 r.	Rozalia Gorniaczyk	24.02.1943 r. „Jako niebezpieczna przestępczyni nawyczkowa" skazana na karę śmierci za kradzież	17.03.1942 r.
19.05.1943 r.	Bruno Potkowski	14.04.1943 r. Wyrok śmierci za zakłócanie spokoju publicznego.	19.05.1943 r.
	Andrzej Szafrański	14.04.1943 r. Wyrok śmierci za „paserstwo, ubój pokątny i dopomaganie przestępcom".	
	Marcin Szymczak	15.04.1943 r. Wyrok śmierci za kradzież przesyłek pocztowych.	

Tab. 2. Wykaz obwieszczeń informujących o wykonanym wyroku śmieci zasądzonym przez Sąd Specjalny w Poznaniu.

Kończąc, należy podkreślić, iż 77 osób figurujących na omawianych obwieszczeniach, to zaledwie ok. 15% osób, które zostały skazane na karę śmierci przez poznański Wyższy Sąd Krajowy. Dzięki dotychczasowym badaniom udało się ustalić nazwiska blisko 470 osób, które zginęły z wyroku tego sądu. Lista ta jest na bieżąco uzupełniania.

Bogumił Rudawski – dr, pracownik Instytutu Zachodniego, historyk, zajmuje się dziejami okupacji niemieckiej w Polsce i II wojną światową.